

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки та управління навчальним закладом

Дипломна робота магістра

з теми: «**Управління організацією та розвитком дошкільних закладів у сільській місцевості України в 50 – 91р.р**»

Виконала: студентка 2 курсу, групи
UNZs1-M19z
напряму підготовки (спеціальності)
073 «менеджмент»
за освітньою програмою
Управління навчальним закладом
Півнюк Галина Віталіївна

Керівник: **Вонсович В.П.**, канд.
пед. наук, доцент

Рецензент: **Дуткевич Т.В.**, канд.
психол. наук, професор

2020 р.

З М І С Т

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи управління розвитком дошкільних закладів у сільській місцевості України.....	7
1.1. Розвиток дошкільних навчальних закладів у сільській місцевості – предмет уваги науковців, громадськості.....	7
1.2. Основні напрямки виховної роботи з дітьми в дошкільних закладах сільської місцевості України.....	30
Висновки першого розділу.....	41
РОЗДІЛ 2. Управління роботою дитячих навчальних закладів у сільській місцевості України.	43
2.1. Підготовка кадрів для роботи у дитячих навчальних закладах сільської місцевості.....	43
2.2. Здобутки дитячих навчальних закладів сільської місцевості та їх використання в сучасній системі	66
Висновки другого розділу.....	77
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ.....	95

ВСТУП

Актуальність теми. Функціонування дошкільних закладів як центрів виховання, всебічного розвитку дітей забезпечується шляхом розвитку галузей інфраструктури, зокрема, у сільській місцевості. Ефективність діяльності сільських дошкільних навчальних закладів залежить як від соціальних, фінансово-матеріальних ресурсів так і від недостатнього рівня забезпечення кадрами. Тому в Україні зменшується кількість сільських дошкільних навчальних закладів.

У законодавчих документах України, постановах Кабінету Міністрів України, а саме: законів України «Про освіту» (1991), «Про дошкільну освіту» (2001), «Про охорону дитинства» (2001), Національної доктрини розвитку освіти (2002), постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (2011), Базового компоненту дошкільної освіти (2012) та інших, відображено зміни у стратегії розвитку дошкільної освіти та управління цими процесами. Це сприяє підвищенню її якості, доступності та конкурентоспроможності, необхідності вивчення, узагальнення, творчого переосмислення історико - педагогічного досвіду функціонування дошкільних навчальних закладів з метою використання педагогічних здобутків минулого для вдосконалення системи дошкільної освіти

Зважаючи на це, **актуальності набуває дослідження** щодо управління розвитку дошкільних закладів сільської місцевості України у повоєнний період, оскільки саме у повоєнний період відбудови народного господарства першочергового розв'язання потребували питання управління розвитком навчальних закладів.

Цьому сприяли напрями державної політики щодо становлення суспільного дошкільного виховання, а саме: виникненню нових типів дошкільних закладів, оновленню змісту дошкільного виховання, розробці програмних документів, упровадженню методичного інструментарію педагогічної роботи з працівниками дошкільних закладів та створенню

типових проектів дошкільних закладів як для міста, так і села, з урахуванням специфіки регіонів.

Мета дослідження: визначення в історико - педагогічній літературі шляхів управління розвитком дошкільних закладів у сільській місцевості України у повоєнний період.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз наукових досліджень; визначити управлінські аспекти щодо функцій сільських дошкільних закладів.

2. Виокремити основні напрями виховної роботи з дітьми в сільських дошкільних закладах.

3. Розкрити форми професійного вдосконалення фахівців дошкільних закладів сільської місцевості України.

4. Окреслити перспективи творчого використання досвіду сільських дошкільних закладів досліджуваного періоду в сучасній системі дошкільної освіти України.

Загальні проблеми управління розвитком освіти і педагогічної думки в Україні знайшли відображення в наукових працях учених О. Адаменко, Н. Антонєць, Л. Березівської, В. Галузинського, С. Гончаренка, М. Грищенка, М. Євтуха, І. Зайченко, М. Левківського, А. Москаленко, В. Огнев'юка, Н. Побірченко, С. Сисоєвої, О. Сухомлинської; проблеми управління розвитком навчальних закладів сільської місцевості України – І. Волощука, Г. Іванюк, В. Мелешко.

Аналіз науково-педагогічних праць учених засвідчив, що предметом спеціальних досліджень були окремі аспекти різних напрямів управління розвитком дошкільної освіти: історико-педагогічні реалії розвитку вітчизняного суспільного дошкільного виховання (О. Бондар, А. Богущ, З. Борисова, С. Дітковська, Є. Коваленко, В. Кузьменко, Н. Лисенко, З. Нагачевська, С. Попиченко, Т. Степанова, Т. Філімонова, Н. Шевцова); суспільне виховання дітей дошкільного віку сільської місцевості та ефективність їх підготовки до школи (Н. Кравець, В. Кузь, І. Печенко,);

управління підготовкою фахівців для дошкільних закладів (К. Лисяк, І. Улюкаєва); управління інноваційним розвитком дошкільної освіти, забезпечення її сталого функціонування (Г. Беленька, С. Пехарева, Л. Пісоцька, Л. Покроєва, Т. Поніманська).

Об'єкт дослідження – дошкільні заклади в системі освіти України.

Предмет дослідження – управління дошкільними закладами сільської місцевості України у повоєнний період.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період із 1950 по 1991 рік.

Нижню межу визначено, зважаючи на особливості соціально-економічних і демографічних процесів в Україні, пов'язаних із закінченням Великої Вітчизняної війни. Зокрема, Постановою Ради Народних Комісарів УРСР «Про розширення мережі дитячих садків і покращення їх роботи» (передбачалося будівництво нових дошкільних закладів і відбудова тих, що діяли в довоєнні роки. Програма роботи дошкільних закладів визначалася документом « Керівництво для вихователя дитячого садка») також на розвиток мережі дитячих садків у сільській місцевості України вплинуло масове залучення жінок як головної робочої сили до сільськогосподарських робіт у повоєнних колгоспах і радгоспах.

Верхню межу зумовлено ратифікацією Українською РСР Конвенції про права дитини (1991), прийняттям Програми розвитку народної освіти Української РСР на перехідний період (1991-1995 рр.) (1991), проголошенням незалежності України (1991), прийняттям програм виховання дітей дошкільного віку «Малютко» (1991) та «Дитина в дошкільні роки» (1991). Це було початком реформування системи освіти загалом і дошкільної ланки зокрема.

Методи дослідження. У дипломній роботі використано комплекс методів: *загальнонаукові* (історико - педагогічні джерела, архівні документи, законодавчі акти, матеріали періодичних видань досліджуваного періоду) – для обґрунтування вихідних теоретичних позицій, систематизації поглядів

науковців і практиків на проблему, що вивчається; *історико-структурний* – для групування історико-педагогічної літератури з проблеми дослідження; *хронологічно-системний* – для розгляду проблеми в динаміці та часовій послідовності, вивчення генези дошкільних закладів сільської місцевості України в окреслений період дослідження; *конкретно-історичний* – для аналізу і висвітлення виявлених фактів та явищ, що визначили особливості розвитку дошкільних закладів у сільській місцевості в окреслений період; *історико-правовий* – для аналізу правових норм, якими регулювалися основні напрями розвитку сільських дошкільних закладів; *емпіричні* (опитування, бесіда, інтерв'ю працівників дошкільних закладів сільської місцевості, які працювали в окреслений період) – для уточнення педагогічних фактів і явищ функціонування сільських дошкільних закладів.

Джерельна база дослідження:

- офіційні законодавчо – нормативні документи, правові акти, що регулюють відносини в галузі освіти, закони, постанови уряду й партії, накази, розпорядження, інструктивно-методичні матеріали Міністерства освіти Української РСР, Міністерства освіти і науки України;
- антологія педагогічної думки, історико – педагогічна література з проблем управління, розвитку шкільної освіти;
- архівні матеріали фондів Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України;
- документальна, поточно-хронологічна інформація, опублікована на шпальтах періодичних фахових видань, зокрема, «Витоки», «Дитячий садок», «Дошкільне виховання», «Рідна школа», «Шлях освіти»;
- інтерпретаційні джерела – монографії, збірники наукових праць, книги, брошури, статті, безпосередньо чи опосередковано дотичні до досліджуваної теми.

Теоретична значущість дослідження. У дипломній роботі наведено комплексне дослідження науково – педагогічних основ управління дошкільними закладами освіти у сільській місцевості України (1950 -1991 р.р);

I період (1950 -1963 рр.) – управління відродженням та становленням дошкільних закладів у сільській місцевості; **II період (1963-1984 рр.)** – управління реалізацією дошкільного всеобучу в сільських дошкільних закладах; **III період (1984-1991 рр.)** – управління оновленням освітнього простору дошкільних закладів сільської місцевості;

- уточнено суть понять «дошкільний заклад», «розвиток дошкільних закладів», «сільський дошкільний заклад»; - типологію та функції сільських дошкільних закладів;

- розкрито чинники, що впливали на динаміку управління розвитком дошкільних закладів сільської місцевості та основні напрямки виховної роботи з дітьми в дошкільних закладах сільської місцевості України (1950-1991 рр.); форм управління професійним вдосконаленням фахівців дошкільних закладів сільської місцевості України окресленого періоду.

- розширено та конкретизовано історико - педагогічне знання про управління розвитком дошкільних закладів у сільській місцевості України (1950 -1991 рр.).

Практична значущість дослідження полягає у використанні в практичній діяльності фахівцями дошкільних навчальних закладів України матеріалів дослідження, а також у процесі підготовки майбутніх вихователів під час викладання навчальних дисциплін «Історія педагогіки», «Історія дошкільної педагогіки», «Дошкільна педагогіка», «Виховання дітей у різновікових групах».

Структура та обсяг : дипломна робота становить 100 сторінок. Складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (103 джерела) , додатків.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного дослідження презентує нове бачення наукової проблеми, що виявляється в історико - педагогічному розвитку дошкільних закладів у сільській місцевості України (1945-1991 рр.) й дозволяє формулювання таких **висновків**:

1. Вивчення теоретичних аспектів розвитку дошкільних закладів сільської місцевості України дозволило дійснити історіографічний аналіз досліджуваної проблеми аналіз джерельної бази дослідження, а саме: архівних матеріалів, нормативно-правових документів, інтерпретаційних, оповідних джерел (підтвердив складність і багатогранність пошуку шляхів і засобів охоплення дітей сільської місцевості суспільним дошкільним вихованням та забезпечення оптимальних умов їх навчання і розвитку, підготовки до школи).

У результаті дослідження встановлено, що у досліджуваній період дошкільний заклад визначався як заклад суспільного виховання дітей, що в тісній співпраці з сім'єю здійснював гармонійний розвиток і комуністичне виховання дітей дошкільного віку, успішну підготовку їх до навчання у школі. Розвиток дошкільних закладів розглядався як еволюція функціонування дошкільних закладів, мети й завдань їхньої діяльності, навчально-методичного забезпечення, кількісних та якісних змін мережі дошкільних закладів, трансформації вимог до вихователя. сільський дошкільний заклад визначався як соціокультурний осередок суспільства, метою якого було забезпечення всебічного і гармонійного розвитку дітей, які проживають у сільській місцевості, в тісній взаємодії з родиною; формування інтересу і поваги до сільськогосподарської праці, бажання та вміння в майбутньому сумлінно працювати в різних сферах народного господарства країни.

2. Визначено періоди розвитку сільських дошкільних закладів України у 1945-1991 рр. за такими критеріями: суспільно-політичні, соціально-економічні, культурні умови розвитку України загалом і сільської місцевості

зокрема; державна регуляторна політика; типологія дошкільних закладів.

Перший період (1945-1963 рр.) – відродження та становлення дошкільних закладів у сільській місцевості – характеризувався пошуком шляхів і засобів відбудови, пристосуванням приміщень, їх матеріального та кадрового забезпечення; створенням проектів і будівництвом нових дошкільних закладів; ствердженням економічної доцільності в уніфікації дошкільних закладів на час весняно-літніх польових робіт; підготовкою та перепідготовкою завідувачів і вихователів шляхом курсової і семінарської форм навчання; опануванням працівниками дошкільних закладів змістом, формами, методами виховної роботи з дітьми; інтенсивною методичною роботи з кадрами; роз'яснювально-агітаційною роботою з батьками.

Другий період (1963-1984 рр.) – реалізація дошкільного всеобучу в сільських дошкільних закладах – відзначався інтенсивним будівництвом закладів за типовими проектами; масовою реорганізацією сезонних дошкільних закладів на постійнодіючі; збільшенням кількості об'єднаних ясел-садків; утворенням «шкіл – дитячих садків»; поліпшенням матеріально-технічного забезпечення відповідно до санітарно-гігієнічних вимог; організацією активної шефської допомоги; використанням різних форм підвищення ідейно-політичного рівня і ділової кваліфікації завідувачів та вихователів; критичним аналізом, узагальненням, упровадженням передового досвіду, науково-методичних розробок у практику дошкільних закладів.

Третій період (1984-1991 рр.) – оновлення освітнього простору дошкільних закладів сільської місцевості – супроводжувався утвердженням нових типів дошкільних закладів «школа – дитячий садок» на базі малокомплектних навчальних закладів у так званих «неперспективних» селах; пошуком нових форм – сімейні та міні-садки – з метою забезпечення дошкільними закладами кожного населеного пункту; уніфікацією правових норм забезпечення дошкільного виховання в містах і сільській місцевості; активізацією нових напрямів виховання дітей дошкільного віку.

Підтверджено, що упродовж усього досліджуваного періоду

простежувалась політизація свідомості та ідеологізація змісту дошкільного виховання.

3. Охарактеризовано основні чинники, що сприяли функціонуванню дошкільних закладів сільської місцевості України: соціально-економічний; господарсько-технічний; організаційно-педагогічний.

З'ясовано, що в досліджуваній період дошкільні заклади сільської місцевості України перебували в центрі уваги громадськості та науковців. Підтвердженням цього було надання різноманітної шефської допомоги та залучення до масової участі у проведенні громадських (районних, обласних, республіканських, всесоюзних) оглядів і конкурсів; презентація результатів досліджень науковців, проведених на базі дошкільних закладів сільської місцевості України (система підготовки дітей 6-7 років у дитячому садку до навчання у школі; шляхи розвитку і виховання суспільної поведінки в дітей дошкільного віку; робота з дітьми в різновікових групах тощо).

4. Виокремлено основні напрями виховної роботи з дітьми в дошкільних закладах сільської місцевості України в досліджуваній період: моральне, патріотичне, інтернаціональне, трудове, фізичне, естетичне/музичне виховання. Встановлено, що фізичне і музичне виховання як складові загального розвитку дітей раннього і дошкільного віку забезпечувалося неповною мірою, оскільки залежало від розвитку людських і наявності фінансово-матеріальних ресурсів.

5. Розкрито змістово-методичне забезпечення професійного вдосконалення фахівців дошкільних закладів сільської місцевості України. Визначено, що основними формами методичної роботи з працівниками сільських дошкільних закладів були: курсова, семінарська підготовка і перепідготовка, районні (обласні) методичні об'єднання, конференції, педагогічні читання, виставки, консультації, самоосвіта. Встановлено, що дієву гносеологічну, ідеологічну, інформаційно-комунікативну, практично-діяльнісну роль у системі підвищення кваліфікації фахівців сільських дошкільних закладів відігравали кращі дошкільні заклади, що мали статус

опорних та шкіл передового педагогічного досвіду. Найбільш дієвою індивідуальною формою отримання професійних знань, умінь і навичок працівників сільських дошкільних закладів у досліджуваний період була самоосвіта, безпосереднє керівництво якою здійснювалося завідувачем. Зміст, форми і методи самоосвіти зумовлювалися індивідуальними особливостями (сформованість інтересів до пізнання, наполегливість, самокритичність) педагога сільського дошкільного закладу, рівнем його фахової культури, умовами педагогічної праці, реальними можливостями (відкрита презентація результатів самоосвіти).

6. Окреслено перспективи творчого використання досвіду сільських дошкільних закладів досліджуваного періоду в сучасній системі дошкільної освіти України: забезпечення реальними правами і механізмами діяльності різних освітніх закладів для сільських дітей (ясла, садки, ясла-садки, школи – дитячі садки, міні, сімейні садки); визначення стратегії розвитку дошкільних закладів сільської місцевості України в сучасних умовах, формування у фахівців сільських дошкільних закладів мотивації до професійного вдосконалення з регіональним урахуванням форм та місць підвищення кваліфікації (курсознавча/семінарська перепідготовки, опорні дошкільні заклади, школи передового досвіду, самоосвіта); вивчення та поширення передового досвіду через усі засоби комунікації; активна участь у всеукраїнських конкурсах, науково-педагогічних дослідженнях.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Предметом подальших наукових розвідок можуть бути дослідження організації ігрової, соціально-культурної діяльності дітей у дошкільних закладах сільської місцевості України окресленого періоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Л. Опорні дитячі садки та школи передового педагогічного досвіду / Л. Абрамова, Л. Бурова, В. Крушинська // Дошкіл. виховання. – 1969. – № 1. – С. 47-48.
2. Авдюхіна К. Постійно підвищувати педагогічну майстерність вихователів / К. Авдюхіна // Дошкіл. виховання. – 1962. – № 8. – С. 6-11.
3. Андрусич Н. В центрі уваги – село // Дошкіл. виховання. – 1990. – № 9. – С. 17.
4. Антонець Н. Б. Сторінка педагогічного грінченкознавства радянської доби / Наталія Борисівна Антонець // Шлях освіти. – 2011. – № 3. – С. 24-28. – Бібліогр. : 10 назв.
5. Арістова Г. Хай стане труд велінням серця / Г. Арістова // Дошкіл. виховання. – 1979. – № 8. – С. 15.
6. Артемова Л. В. Історія педагогіки України : підруч. для студ. вищ. пед. навч. закл. / Любов Вікторівна Артемова. – К. : Либідь, 2006. – 424 с. – Бібліогр. у кінці розд.
7. Березівська Л. Д. Авторська школа О. А. Захаренка як центр духовності й розвитку українського села (60-90-і рр. ХХ ст.) / Л. Д. Березівська, Н. С. Побірченко // Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (ХХ століття) : навч.-метод. посіб. / за ред. О. В. Сухомлинської, В. С. Курила ; авт. кол. : О. В. Сухомлинської, В. С. Курило, Н. П. Дічек, Н. С. Побірченко, Н. Б. Антонець, Л. С. Бондар, В. Т. Філімонова, М. Я. Антонець, Т. Я. Куліш, О. М. Шевчук. – Луганськ : Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2010. – С. 402-433.
8. Березівська Л. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ ст. : історіографія питання / Лариса Березівська // Істор.-пед. альманах. – 2009. – № 1. – С. 15-25.

9. Бойко О. Д. Історія України : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / Олександр Дмитрович Бойко. – 3-е вид., випр. і доп. – К. : Академвидав, 2007. – 688 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с. : іл.
11. Воспитание детей в дошкольных учреждениях села : (в условиях разновозрастной группы) : [пособие] / Р. С. Буре, Н. Я. Михайленко, В. К. Котырло и др.] ; под ред. Р. А. Курбатовой. – М. : Просвещение, 1989. – 156, [2] с. : ил. – (Б-ка воспитателя детского сада).
12. Воспитание детей в сезонных дошкольных учреждениях / под ред. А. Ф. Говорковой, Н. И. Кузиной, [О. И. Соловьева и др.]. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Просвещение, 1981. – 207 с. : ил. – (Б-ка “Детский сад на селе”).
13. Воспитание детей в сезонных дошкольных учреждениях / сост. Н. И. Кузина, под ред. О. И. Соловьевой, А. Ф. Говорковой, [О. И. Соловьева и др.]. – М. : Просвещение, 1977. – 199 с. : ил. – (Б-ка “Детский сад на селе”).
14. Воспитание детей в сезонных дошкольных учреждениях : кн. для воспитателя дет. сада / под ред. А. Ф. Говорковой, Н. И. Кузиной. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1988. – 206, [1] с. : ил. – Библиогр. : с. 204-205.
15. Галузинський В. М. Педагогіка: теорія та історія : навч. посіб. / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух – К. : Вища шк., 1995. – 327 с.
16. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / Семен Устимович Гончаренко. – К. ; Вінниця : Планер, 2010. – 308 с.
17. Гончаренко С. У. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення / Семен Устимович Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2012. – 192 с.
18. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / Семен Устимович Гончаренко. – Вид. 2-ге, допов. й випр. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.

19. Гостєва І. Перші спроби / І. Гостєва // Дошкіл. виховання. – 1983. – № 9. – С. 23.
20. Гупан Н. М. Українська історіографія історії педагогіки / Нестор Миколайович Гупан. – К. : А.П.Н., 2002. – 224 с.
21. Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”) (зі змінами) від 03.11.1993 р. № 896 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>. – Назва з екрана.
22. Деякі питання дошкільної педагогіки : наук. записки. – К. : Рад. шк. , 1958. – Т. VIII. – 120 с.
23. Дічек Н. П. Модернізація теоретико-методологічних підходів до вивчення історико-педагогічних явищ / Наталія Петрівна Дічек // Педагог. і психологія. – 2006. – № 4. – С. 70-81.
24. Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. – Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2010. – 324 с. – Бібліогр. : с. 5-7. – (“Словники”).
25. Е. СЛОВО. Словарь педагогических терминов : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.eslovo.com.ua/pedagog/page/detskie_yasli.190/. – Заголовок с екрана.
26. Євтух М. Б. Освіта у ХХІ столітті : розвиток і реформування / М. Б. Євтух // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету (Лінгвапакс – VIII) : філологія, педагогіка і психологія в антропоцентричних парадигмах. – К. , 2000. – Вип. 3, ч. 2. – С. 720-731.
27. Зайченко І. В. Дещо про дослідження проблем дошкільної освіти в сучасній українській педагогічній науці / Іван Васильович Зайченко // Істор.-пед. альманах. – 2010. – № 2. – С. 55-58.
28. Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР // Зб. наказів та розпоряджень М-ва освіти УРСР. – 1959. – № 8 – С. 2-14.

29. Інструкція по охороні життя і здоров'я дітей на колгоспних сезонних дитячих майданчиках // Зб. наказів та розпоряджень М-ва освіти Української РСР. – 1948. – № 6. – С. 8-13.
30. Калашник Н. Г. Естетичні смаки: їх витоки і формування / Наталія Григорівна Калашник. – Запоріжжя : Просвіта, 2001. – 344 с.
31. Калмыкова В. А. Руководство общественным дошкольным воспитанием в районе : кн. для инспектора и методиста районо / Валентина Александровна Калмыкова. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
32. Коваленко Є. Дошкільні заклади / Є. Коваленко // Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченко. – К. , 2001. – 516 с.
33. Конвенція про права дитини від 20 листоп. 1989 р., ратифік. Постановою ВР № 789-ХІІ від 27 лют. 1991 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021. – Назва з екрана.
34. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформ. зб. М-ва освіти України. – 1996. – № 13. – С. 2-15.
35. Котирло В. Обличчям до сільського дитсадка / Валентина Котирло // Дошкіл. виховання. – 1988. – № 12. – С. 5.
36. Кроки становлення // Дошкіл. виховання. – 1983. – № 5. – С. 22-23.
37. Левківський М. В. Історія педагогіки : навч. посіб. / Михайло Васильович Левківський. – Житомир : ЖДПУ, 2002. – 292 с.
38. Леонідова О. Заспів Хмельничан / О. Леонідова // Дошкіл. виховання. – 1983. – № 9. – С. 23.
39. Лисенко Н. В. Педагогіка українського дошкілля : у 2 ч. : навч. посіб. / Н. В. Лисенко, Н. Р. Кирста. – К. : Вища шк. , 2006. – Ч. 1. – 302 с.
40. Махова Н. Відкриваємо ясла-садок / Н. Махова // Дошкіл. виховання. – 1979. – № 9 – С. 28-29.
41. Москаленко А. М. Розвиток освіти в Україні / Алла Миколаївна Москаленко // Витоки. – 1995. – № 3 (35). – С. 7.

42. Москаленко А. М. Шляхи формування і розвитку української освіти / Алла Миколаївна Москаленко // Українознавство : посібник / М. Тарасенко, С. Болтівець, К. Гордиця та ін. – К. , 1999. – С. 214-253.
43. На допомогу колгоспним дитячим установам. – Полтава, 1958. – 95 с.
44. Навчальний план і програма 15-денного семінару-практикуму підготовки завідуючих і вихователів сезонних колгоспних дитячих установ // Зб. наказів та розпоряджень М-ва освіти УРСР. – 1956. – № 3-4. – С. 20-33.
45. Наукові основи організації педагогічного процесу в навчально-виховному закладі “Школа-дитячий садок” / гол. ред. В. Г. Кузь. – К. : Наук. світ, 2001. – 79 с. – Бібліогр. в кінці розд.
46. Національна доктрина розвитку освіти (2002) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>. – Назва з екрана.
47. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. – Назва з екрана.
48. Об основных направлениях реформы общеобразовательной и профессиональной школы : Постановление Верховного Совета СССР от 12 апр. 1984 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data02/tex12897.htm>. – Заголовок с экрана.
49. Огнев'юк В. О. Осягнення освіти: підсумки ХХ століття / Віктор Олександрович Огнев'юк. – К. : Навч. кн. , 2003. – 111 с. – Бібліогр. : с. 107.
50. Огнев'юк В. Особлива місія дошкільної освіти [Текст] / Віктор Огнев'юк // Дошкіль. виховання. – 2006. – № 4 – С. 3-7.
51. Организация работы сельского детского сада : условия организации дошкольного воспитания в сел. местности / Л. В. Поздняк, А. К. Бондаренко, Л. В. Дружинина и др. ; сост. Н. А. Реуцкая, Н. А. Петрова; под ред. Р. А. Курбатовой. – М. : Просвещение, 1988. – 240 с. : ил. – (Б-ка воспитателя дет. сада).

52. Основы дошкольной педагогики / под ред. А. В. Запорожца, Т. А. Марковой. – М. : Педагогика, 1980. – 272 с.
53. Переверзева Н. Ю. Піднесімо якість роботи дошкільних установ УРСР / Н. Ю. Переверзева // Дошкіл. виховання. – 1951. – № 1. – С. 8-13.
54. Перед новим стартом // Дошкіл. виховання. – 1983. – № 12. – С. 1.
55. Побірченко Н. Дитинство як предмет етнопедагогічних досліджень / Наталія Побірченко // Шлях освіти. – 2002 – № 2 – С. 45-51.
56. Положення про дитячий дошкільний заклад // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1985. – № 8. – С. 4-17.
57. Положення про дитячі дошкільні заклади у колгоспах Української РСР // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1963. – № 21. – С. 20-23.
58. Положення про об'єднану дошкільну установу (ясла-садок) // Довідник завідуючого дошкільним закладом (Основні законодавчі та інструктивні документи) / Упор. Переверзева Н. Ю. – К. : Рад. шк. – 1970. – 380 с. – с. 68-76.
59. Положення про опорні школи // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1963. – № 22-23. – С. 24-25.
60. Положення про порядок створення та організації роботи закладу “Школа-дитячий садок” // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1986. – № 2. – С. 24-28.
61. Положення про школу передового педагогічного досвіду // Зб. наказів та розпоряджень М-ва освіти УРСР. – 1987. – № 1 – С. 11-13.
62. Поляківська Б. З. Курси підготовки працівників дошкільних колгоспних закладів по Київській області / Б. З. Поляківська // Дошкіл. виховання. – 1951. – № 2. – С. 40-41.
63. Поляківська Б. Кадри вирішують успіх справи / Б. Поляківська // Дошкіл. виховання. – 1957. – № 11. – С. 16-17.
64. Про атестацію вчителів, вихователів, старших піонервожатих загальноосвітніх шкіл, шкіл-інтернатів, дитячих будинків усіх типів і найменувань, вихователів дитячих дошкільних закладів // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1985. – № 22 – С. 3-7.

65. Програма виховання у дитячому садку. – К. : Рад. школа, 1962. – 240 с.
66. Програма виховання у дитячому садку. – К. : Рад. школа, 1971. – 255 с.
67. Про затвердження Положення про опорну школу і Положення про школу передового педагогічного досвіду // Зб. наказів та розпоряджень М-ва освіти УРСР. – 1987. – № 1 – С. 8-13.
68. Про заходи по вдосконаленню підготовки, підвищенню кваліфікації педагогічних кадрів, поліпшенню умов їх праці й побуту // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1985. – № 3 – С. 3-19.
69. Про організацію в 1950 році сезонних дитячих ясел і дошкільних майданчиків у колгоспах Української РСР. Наказ М-ва освіти УРСР від 06.04.1950 р. № 373/209/191 // Зб. наказів та розпоряджень М-ва освіти УРСР. – 1950. – № 8. – С. 14-19.
70. Про організацію в 1951 році сезонних дошкільних майданчиків у колгоспах і радгоспах Української РСР. Наказ М-ва освіти УРСР від 05.03.1951 р. № 106 // Збірник наказів та розпоряджень М-ва освіти УРСР. – 1951. – № 5. – С. 19-22.
71. Про організацію в 1952 році сезонних дитячих установ для дітей дошкільного віку в колгоспах Української РСР. Наказ М-ва освіти УРСР від 21.02.1952 р. № 92 // Зб. наказів та розпоряджень М-ва освіти УРСР. – 1952. – № 6. – С. 12-16.
72. Про організацію в 1955 році дитячих установ у колгоспах Української РСР. Наказ М-ва освіти УРСР від 08.02.1955 р. № 41 // Зб. наказів та розпоряджень М-ва освіти УРСР. – 1955. – № 5. – С. 5-7.
73. Про організацію сезонних дошкільних майданчиків у колгоспах, радгоспах та при сільських Радах УРСР у 1949 році. Наказ М-ва освіти УРСР від 24.03.1949 р. № 426 // Зб. наказів та розпоряджень М-ва освіти УРСР. – 1949. – № 5. – С. 19-24.
74. Про освіту: Закон України (зі змінами) від 23.05.1991 р. № 1060-ХІІ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>. – Назва з екрана.

75. Про поліпшення гігієнічного навчання і виховання дітей та дотримання санітарно-гігієнічного режиму в школах і дошкільних закладах республіки // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1978. – № 22. – С. 8-12.
76. Про стан навчально-виховної роботи в колгоспних дошкільних закладах Івано-Франківської області // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1979. – № 17. – С. 24-28.
77. Про структуру Міністерства освіти УРСР. Наказ від 14.06.1947 р. № 1466 // Зб. наказів та розпоряджень М-ва освіти УРСР. – 1947. – № 11 – С. 8-9.
78. Програмно-методичні вказівки для вихователя дитячого садка. – К. : Рад. шк. , 1947. – 172 с.
79. Растутъ щасливими They grow happy / упор. Т. С. Журбицька. – К. : Рад. шк., 1983. – 70 с.
80. Сельский детский сад : кн. для воспитателя / под ред. Р. А. Курбатовой, Т. А. Марковой ; сост. В. А. Калмыкова. – М. : Просвещение, 1973. – 383 с. : ил.
81. Сисоєва С. О. Нариси з історії розвитку педагогічної думки : навч. посіб. / С. О. Сисоєва, І. В. Соколова. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 308 с.
82. Скоробогатова З. М. Досвід проведення кущових міжрайонних методичних об'єднань / З. М. Скоробогатова // Дошкіл. виховання. – 1952. – № 6. – С. 46-48.
83. 293 Скрипченко О. В. Довідник з педагогіки і психології / О. В. Скрипченко, Т. М. Лисянський, Л. О. Скрипченко. – К. : Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2000. – 216 с.
84. Смирнова Е. Т. Гигиенические условия воспитания детей в дошкольных учреждениях села / Е. Т. Смирнова. – М. : Просвещение, 1980. – 174 с. : ил. ; 21 см. – (Библиотека “Детский сад на селе”). – Библиогр. : с. 172.
85. Соціально-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. – К. : ЕксОб , 2004. – 304 с.
86. Статут дитячого садка // Програмно-методичні вказівки для вихователя дитячого садка. – К. , 1947. – С. 3-13.

87. Стельмахович М. Плекаймо наше українське дошкілля / Мирослав Стельмахович // Дошкіл. виховання. – 1996. – № 1. – С. 4-5.
88. Сухомлинська О. Історико-педагогічне дослідження та його “околиці” / Ольга Сухомлинська // Шлях освіти. – 2005. – № 4. – С. 43-47.
89. Сухомлинська О. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / Ольга Сухомлинська. – К. : А.П.Н. , 2003. – 68 с.
90. Толковый словарь русского языка Б. А. Дмитриева. – 2003 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://enc-dic.com/dmytriev/Zavedenie-312.html>. – Заголовок с экрана.
91. Толковый словарь В. Даля // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : enc-dic.com/dal/Zavedene-8163/. – Заголовок с экрана.
92. Улюкаєва І. Г. Історія суспільного дошкільного виховання в Україні : навч. посіб. / Ірина Гереевна Улюкаєва. – 2-е вид. , доп. – Донецьк : ТОВ “Юго-Восток, Лтд”, 2008. – 231 с.
93. Ульянова Д. Організація курсів та семінарів для вихователів дитячих установ / Д. Ульянова // Дошкіл. виховання. – 1962. – № 1. – С. 23-26.
94. Фізичне виховання дітей дошкільного віку / під ред. Є. Г. Леві – Горіневської ; пер. з рос. – К. : Рад. шк. , 1948. – 156 с.
95. Фізичне виховання дітей на літньому дошкільному майданчику / склала Р. Малая. – К. : Рад. шк. , 1950. – 11 с.
96. Фролова О. А. Инспектирование детского сада / Ольга Александровна Фролова. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1975. – 128 с.
97. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки в Україні : навч. посіб. / упор. І. Г. Улюкаєва ; за заг. ред. І. Г. Улюкаєвої. – 2-ге вид. , доп. – Донецьк : ТОВ “Юго-Восток Лтд”, 2008. – 213 с.
98. Шацкий С. Т. Семья и школа / Станислав Теофилович Шацкий // Педагогические сочинения : в 4 т. – М. , 1964. – Т. 3. – С. 197-205.
99. Шульгин В. Н. Воспитание народных масс с точки зрения революционного пролетариата / В. Н. Шульгин // Педагогическая энциклопедия / под. ред. А. Г. Калашникова. – М. , 1927. – Т. 1. – С. 474-482.

100. Юрій М. Ф. Історія України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Михайло Федорович Юрій. – К. : Кондор , 2004. – 252 с.
101. Як живеш, сільський садок? // Дошкіл. виховання. – 1989. – № 10. – С. 2.
102. Ярмаченко М. Дитячий сад / Микола Ярмаченко // Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченко – К. , 2001. – С. 516.
103. Ясницький Г. І. Розвиток народної освіти на Україні (1921-1932 рр.). К. , Вид-во Київського університету – 1965. – 256 с.

**Центральний державний архів вищих органів влади та управління
України**

104. **Ф. 166** Міністерство освіти України оп. 15 1942-1980
- 105спр. 362 Матеріали обміну досвідом роботи дошкільних працівників 1947-1948 рр., арк.434.
106. **Ф. 166** Міністерство освіти України
- 107спр. 4420 Довідки та інформації облвно про стан роботи д/з в колгоспах та радгоспах республіки за 1964 р., арк.50.
- 108 **Ф. 166** Міністерство освіти України
- 109 спр. 5199 Довідки управління до ЦК КП України та Ради Міністрів УРСР з питань роботи дошкільних закладів республіки 1966 р., арк.149.оп. 15 1942-1980
- 111спр. 6111 Доповідні записки управління про перевірку стану роботи дитячих закладів за 1967 рік, арк.22.